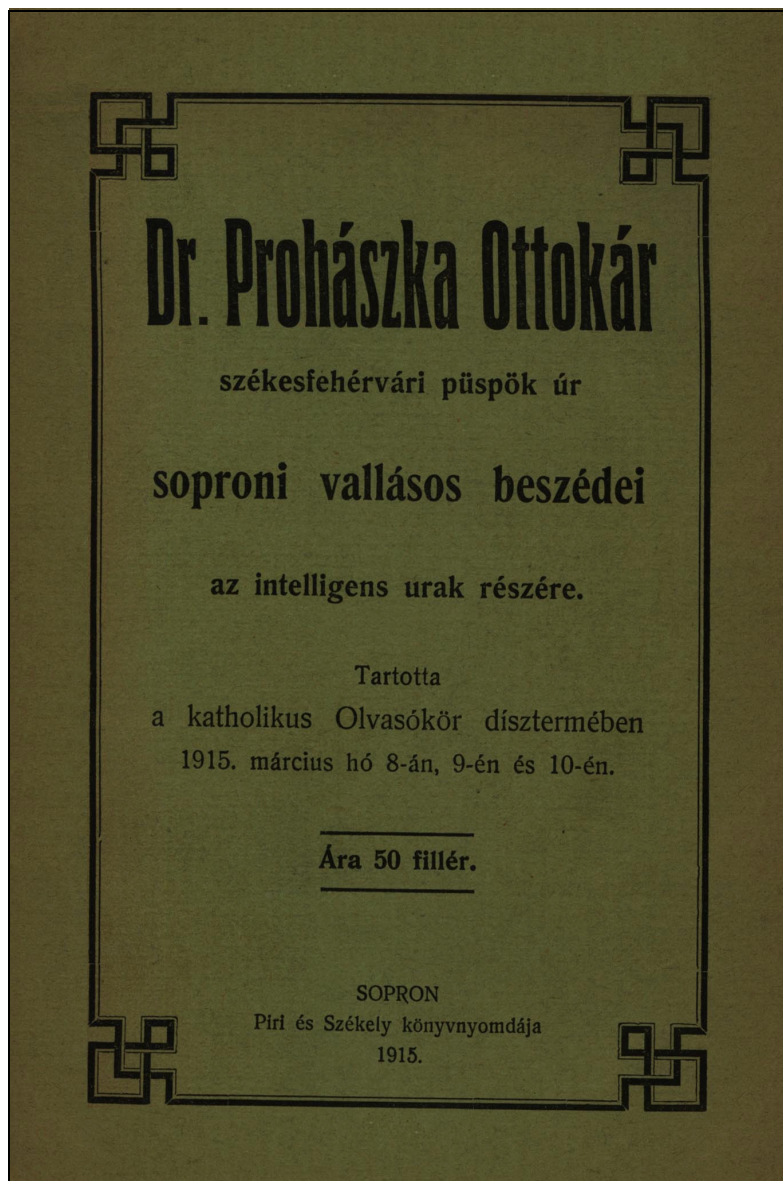

Prohászka Ottokár soproni vallásos beszédei az intelligens urak részére 1915. márc. 8–10.

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

**Prohászka Ottokár
székesfehérvári püspök úr
soproni vallásos beszédei
az intelligens urak részére**

Tartotta
a katolikus Olvasókör dísztermében
1915. március hó 8-án, 9-én és 10-én.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a beszédekről nyomtatásban megjelent füzet elektronikus változata. A füzet 1915-ben jelent meg Sopronban, Piri és Székely könyvnyomdájában.

A húsvétvasárnap április 4-én volt 1915-ben.

A szöveget Bundás Livia vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	4
Első beszéd. Az emberi élet értelme, értéke és célja	4
Második beszéd. A megtalált valóságba milyen tartalmat kell beleteremnem, hogy az életben megálljak, küzdjek és győzzek?	7
Harmadik beszéd. Kapcsolódás az igaz, való, élő Istenbe.....	11

Előszó

Ezen messze kimagasló katolikus hittudósnak, mélyen járó és vaskövetkezetességű keresztény bölcselőnek, a játszva elemző lélekismerőnek magasan szárnyaló ihlettel, kedves és színpompás zománcú költőiséggel, de egyszersmind a lángésznek természetes egyszerűségével előadott beszédei az egybegyűlt uraknál, lehetőleg leglelkesebb és kedves soproni intelligenciánk dicséretére legyen mondva, megértő fogadtatásban részesültek. Mindez nemcsak arról tett nagyon örvendetes tanúságot, hogy a soproni intelligencia kellő érzékkel bír a lelki kultúra örökbecsű értékei iránt, hanem, hogy ez az elit közönség meg is érdemli, hogy ebbeli igényei tekintetbe vétessenek s őt megillető korszerű keretekben kielégíttessenek. Láttuk részéről az önmagát vele megtisztelő köszönetnek közvetlen, szívből fakadó, ünnepélyes megnyilatkozását is. Mindeme nemes jellemvonások miatt meghajtjuk előtte a tisztelet zászlaját és sokak kívánságára s az illusztris szónoknak nekem megadott becses engedelmével elég hűséges feljegyzések nyomán, saját felelősségemre közreadom az itt megtartott beszédeit. Így az általa megadott arany vezetőfonal kezünkben marad életünk további irányítására, s lelkesedésünk a nagyon óhajtott gyümölcsöt: *az öntudatos és mélyített vallásosságot is* meg fogja teremteni!

Csukovits János,
Az Urak Máriakongregációjának elnöke.

Első beszéd. Az emberi élet értelme, értéke és célja

T. Urak! Peter Rosegger egyik művében álmát írja le. A Mindenható maga elé idézi a világ géniuszeit. Előlép Mózes s kérdi tőle az Úr: „Mit adtál az embereknek? Törvényt, felelé az. S mit csináltak belőle? Bűnt. Megjelenik Nagy Károly. Mit adtál az embereknek? Felelé: oltárt; s mit csináltak belőle az emberek? Máglyát! Jött Napóleon. Mit adtál az embereknek, főleg nemzeteknek? Felelé ez: dicsőséget! S mit adtak az emberek érte? Gyalázatot! Gyalázatot, kivált saját nemzete. S jött az Isten egyszülött fia s kérdezte az Úr: mit adtál Te az embereknek? A békét adtam nekik. S mit csináltak az emberek a békéből! S az Üdvözítő nem felelt. Átlyukasztott kezeivel elfödte arcát s keservesen kezdett sírni...

Fejtegessük egy kevéssé e legutóbbi problémát! A béke ideál, a szívek örökös óhaja s mégis az élet csupa harc, küzdelem, háború, vérontás, halál. A legnagyobb szükség, a legnagyobb jótétemény a halál. Szükséges a halál, mert nyomában új élet fakad. Minden sir egy újabb életnek tavaszi barázdája, erőteljes ébredések hajtásával. A küzdelem, a harc szükséges *ösztönös* természetünknel fogva. Az ösztönökkel nem bírunk, ha ellenük *nem harcolunk!* *A világ folyásának az üteme a harc. Krisztusi misszió, krisztusi harc.* Harc bennünk a rosszabb ember ellen, hogy győzzön a jobbik, az erkölcsös, az igazságszerető ember. A béke nem orkán, hanem hegedűszó; nem ének, hanem ritmus; nem törtető erő, hanem az erőből fakadt harmónia. De a béke nem a nemzeteké, hanem az embereké. A karácsonyi himnusz úgy szól: „Pax hominibus” nem „nationibus”, nem a nemzeteké! A béke az egyén, az egyes öröksége. Az Üdvözítő a békét a jóakarátú embernek hozta. Ezt a békét, lelki harmóniát magunknak kell magunkban megteremtenünk az életbe való helyes bekapcsolódással, helyes irányítással és helyes hangolással. *A békét ne kívülünk, hanem bennünk keressük!* Hogy ezt kellő indító okok alapján tegyük, lássuk: mi az emberi élet értelme, értéke és célja?

Mi az élet értelme? Az emberi élet értelme (ratiója) némelyek szerint mint valamely nagyobb közösség (nemzet, emberiség) tagjainak az élete mérlegelendő. Azt mondják, csak

azzal a közösséggel való összeköttetésben lehet azt megérteni. De hát mi a nemzet, mi az emberiség? Ez egy gondolat; millió és millió ember együttes összegének erkölcsi egysége, mely nagyon tiszteletreméltó kapcsolat, nagy feladatok megoldására hivatott. *De azért az ember életének sajátos értelmet nem ad.* Az ember-életnek jelentősége, értelme magában az emberben van. Az ember nem a jövőért van, nem a múltért, hanem önmagáért.

Székesfehérvárott az utcán két, előttem haladó sebesült beszédét hallottam. Azt mondta az egyik: „Érdemes a jövő nemzedékért ennyit szenvedni?” Filozófus volt. Sejtette az igazságot. A kételkedők, a gyengék úgy érzik, hogy nem érdemes... de kötelesség. Alapjában véve s helyesen beállítva az embert életébe: magáért él, örül, szenved az ember. Nem az utódért élünk, jóllehet az sorsával belénk kapcsolódik, nem az elődök iránti kegyeletből, hanem önmagunkért. Kossuth azt mondotta: leborulok a nemzet nagysága előtt. A nemzet lehet nagy, lehet kiváló, de érdemei az *egyesekek*, az emberek érdemei; tehát ők ezen érdemek igazi, jogos birtokosai.

Az embernek a *maga jelentősége* a legnagyobb érték a világon, amely mellett elhalaványul az imperium, a birodalom ragyogása, hatalma, ereje akár oroszoknak, akár angoloknak, akár másnak hívják azt. Ennek a gondolatnak, mondhatom ténybeli valóságnak a felismerése az evangélium érdeme, vagy jobban mondva, az Úr Jézusnak, megváltó Istenünknek kinyilatkoztatása: mit ér, ha az egész világot megszerzed minden pompájával, hatalmával együtt, lelkednek pedig kárát vallod! Ha ezt felismered, magadért élsz első sorban, egészséges, erkölcsös egoizmussal, önszeretettel; magadat tökéletesíted, megalapozod boldog jövődet is.

Mi az emberélet értéke?

Az egyén központ, amely körül minden forog. Az ember superindividualis egyén, amely önmaga által nyilvánul, élete által nyilvánul. S mi az élet értéke? Hogyan mérik az életet? Nemde, a kívülünk eső tárgyakat, kivált most, a háborús időben, arannyal mérik! S az életet? Vérrel! Marx találóan állapította meg, hogy minden tárgy aludt vért ér: „Geronneses Blut!” felolvadó munka, aludt vér. Minden amit művelek, vérbe kerül. Az asztal annak az asztalosnak vérebe került. Minden tárgy, minden mű egy darab aludt vér. A ház, a városok, a szobrok, a festmények, a könyvtárak, az egész kultúra vérrel dolgozó munka eredménye. A kultúra, az emberi szellem munkájának gyümölcsöző eredménye, melyet nem a bányákból ás ki, melyet nem a tengerből halász ki, hanem az emberi *én*-ből, az ingeniumból. Mindezen létrehozott, megkészített dolgoknak az értékét mivel mérik? Vérrel, étellel. Minél több vérbe, minél több életbe kerülnek, annál értékesebbek.

Az aranyat étellel mérik. Hát az életet mivel mérik? Az életet – *Istennel* mérik.

Az életem annyit ér, amennyi isteni van benne! Amennyi isteni jóság, szépség, igazság, erény, törvény, harmónia van benne. Mert ezek mind isteni értékek.

Itassuk át az életünket, a vérünket Istennel. Mindenki képes a jóságra, csak törekedjék azt gyakorolni. Krisztus azért jött a világra, hogy tanúságot tegyen az igazságról. Minden ember született tanúja az igazságnak; törekedjünk azt megismerni és magunkban tökéletesíteni. Ne legyen benne diszharmónia, hanem nemes öntudat. Mindenki törekedjék életét nemesíteni, annak krisztusi tartalmat adni, Krisztus Jézus földi életének hűséges követése által. Ilyen élet értékes, ha mindjárt koldus élet is!

Emberi élet célja: *Istenbe való bekapcsolódás!*

A vallás a legősibb, legradikálisabb eszköze annak, ami az öntudat alatti ösztönszerű vágyódást öntudatos vallásos életté fejlesztette.

A római költő azt énekelte, hogy az első isteneket a rettegetés, a félelem teremtette. Hamis nyomon járt. Az istenek nem felülről jönnek a felhőkből, hanem alulról; azaz önmagunkból tör annak az öntudata kifelé. Az első Istent is nem a reá törő timor, félelem teremtette, hanem az emberben, én bennem élő amor, szeretet; a lélek, amellyel felfogom, hogy nem csupán

fizikai személy vagyok, hanem metafizikai lény, fizikum és pszichikum – anyagi és szellemi világ; – az amor és timor, szeretet és tisztelet dirigál engem az Isten felé.

A régiek az isteneket mindenféle rettentő alakban képzeltek; ez azonban csak az emberi agyficamok játéka volt. Bennem van az Isten – nagy mélységekben „Az Isten országa *bennetek* van, bennetek, mondja az Üdvözítő. Ehhez intuíció, belém való tekintés kell. „Tief ist die Welt, tiefer als der Tag gedacht, aber noch tiefer, tiefer ist das Herzeleid.” Ez egy gyönyörű német mondás. Az ilyen gondolatot térdelve kell fogadni. Mély a világ, sokan elmerülnek benne; mély a mindennapi élet, kevesen emelkednek ki belőle; de mélyebb járású a fájdalom, a szívfájdalom; ez a kulcs az igazi mélységekhez az emberben, ahol azok a nagy értékek vannak, ahonnan felszáll az Isten tudata, ahonnan irányítandó az élet helyes bekapcsolódása, hogy ne legyen belőle egy megrontott, egy kontármunka.

Minden ember életében vannak pillanatok, mikor lelkének azt a mélységét érzi, amikor abba belepillanthat, amikor a lefátyolozott *oltár* mögött sejti, érzi az Istent, tele érzi magát Isten-járásokkal; amikor jóra, igazra, nagyra hivatottnak érzi magát.

A keresztény költőiesség a gyermeket tabernakulumnak, szentségi szekrénynek mondja. Minden ember az. Minden ember lelke templom, Isten háza, amelyben ott van az Isten trónja. Lehet, hogy a trón üres, törmelékekkel el van temetve, de *él* a trónpretendens, aki követeli azon a trónon a maga helyét.

Ez a belénk helyezett Isten a mi életünk értéke. Nem a magasból jön az egyéni világosság, hanem a lelkek mélyéből. Az istenesség, a végtelenség forrása saját magunkban fakad, bensőnkből, mely a végtelenbe törekszik. Testemet vonzza a föld, lelkemet hasonlóan vonzza az Isten. Tehát nem az ismeretlentől való félelem, timor, teremtette meg az istenességet, hanem az amor, a szeretet, amely harmónia, egyensúly után kívánczik. Erre tanított bennünket a mezítlábal járó Úr Jézus.

Ez a belső élet minden gazdagságával, szuperindividuális tökéletesség után való vágyaival, metafizikai természetfölötti igyekvéseivel. Ez az ember büszkesége, amely az embernek erőt nyújt és magasba szárnyaló törekvést inspirál, lehel bele s ez által nyújt mindegyikünk szint és pompát környezetének. Hogy ezt megtaláljuk, – mondja Chamberlein író: pünkösdi tüzre, égből való leszállásra volt szükségünk.

Életem programja Istennel való rokonságon alapszik s Istennel való közreműködésben érvényesül. Milyen mély ez a belsőség? Mennyien lépik át e mélységet tudatlanul, felületesen, mint a vízipók a víz tükrét. Az Istenember az embert saját magához visszavezette, hogy neki ezt a nagy benső értéket megmutassa s neki annak értékesítésére útmutatással szolgáljon.

Legyünk erre büszkék, de legyünk amellet egyszerűek, szerények is. Gondoljunk arra, hogy a magunk erejéből sokat tudhatunk, sokat tehetünk, de mennyi az, amit nem tudunk és mily kevés az, amit tehetünk ahhoz képest, amire képtelenek vagyunk! Krisztus önfeledettségünkől, degradálásunkból felrázni akar, de nem fellázítani Caesar, Pilátus, Kaifás ellen.

Isteni létem, értékem van, krisztusi ember vagyok. Van koronám, harmóniám; helyes bekapcsolódással Istenbe én vagyok életem megteremtője, rendezője, művésze, énekese!

Maradjunk mindig annak tudatában, hogy valamit értünk, valami jót akarhatunk, s ha egészen el nem érhetjük, vigaszunk öntudatunk harmóniája, Krisztus harmóniája!

A benső lelki épségünk, Isten félelmünk, a krisztusi életnek bennünk való tökéletes kiépítése, ez a mi életünk értelme, értéke és célja!

Második beszéd. A megtalált valóságba milyen tartalmat kell beleteremtenem, hogy az életben megálljak, küzdjek és győzzek?

Egy német költő mondja: „Den Schlachten Gottes ist nichts anderes entgegen zu bringen, als das Schweigen”. Isten csatáival semmi sem állítható szembe, csak a hallgatás! Semmi esetre sem mondhatnám, hogy egy borongós legendásnak a szózata ez, sőt megértem, ha az emberiségre úgy rá szakad a veszedelmes rossz, hogy a kultúrának falait megrengeti úgy, hogy nemcsak falak, országok, területek, hanem ami még fájdalmasabb, hogy a lelkek, szívek rendülnek bele. Mikor a problémáknak, nemcsak a kulturproblémáknak, hanem az emberi lét problémáinak kányái belevájják körmeiket nemcsak kétmillió halottnak és nem tudom hány millió sebesültnek testébe, hanem az egész szenvedő emberiség lelkébe; mikor úgy összezavarodik az emberekben a jónak, igaznak, úgyis kuszált képe; mikor az emberi igazság és a jog és a törvény úgyis problematikus elhelyezése annyira kétségessé lesz, és céltalanná válik minden erőlködés ennek érvényesítése mellett, akkor azt úgy értem: hogy viszont „ist nichts entgegen zu bringen, als das Schweigen”. Nem lehet semmit vele szembeállítani, hanem csak hallgatni.

De mélyen tiszt. Uraim, az ember a hallgatásnál ki nem tart. Némaság nem a mi nyelvünk, és ha bénul az idegrendszerünk, félholtak vagyunk, és ha felmondjuk a gondolatot, teljesen élő holtakká válunk. Mi ezzel be nem érhetjük, hogy hallgatunk, annál is inkább, mert hiszen, ha az ember veszi a világot, akkor az a „Schlachten Gottes” Isten csatái nem csak ilyen világháborúban, hanem más esetekben is szerepel. Mert hiszen a halál, a végesség, a kultúrának egymásután való eltűnése, ennek az egész földnek mint egy nagy harctérnek nem emberekkel és vérrel, hanem voltaképpen gondolatokkal, lemondással, hitetlenséggel, kétségbeeséssel való bemocskolása. Ez egy folytonos, örökkévaló probléma. Ha az ember a nihilizmusnál meg nem állhat; ha az ember az örök nyugtalanságot hazájának nem mondhatja; ha az ember ott nem épít kultúrát, ahol annak van kitéve, hogy folyton reng a föld, mint egy örökös Calabria, ebben az esetben, fájdalom, nekem *másképp* kell alakítanom világot, *máshol* kell keresnem hazámat, *más tartalommal* kell kitöltenem az óriási nagy, szükségbeli hiányt. Azért azt akarom aláhúzni csak és nyomatékozni, hogy nemcsak a háborúban, (az voltaképpen csak tüntető kiáltás, öntudatra ébredése az emberiségnek, hogy hát voltaképpen minek élünk, minek küzdünk), de minden sírnál, minden koporsónál, minden véres fejnél, minden barázdás homloknál, minden ilyen esetben az embernek folyton felmerül az a gondolata, hogy ez nem lehet a világproblémának és az emberiség problémájának megoldása.

Tegnap rámutattam, mélyen tisztelt uraim, hogy én meg nem állhatok annál, hogy a világnak értelme ne legyen, hogy az életnek értéke ne legyen, hogy az életnek célja ne legyen; rámutattam, hogy ez egy lehetetlenség, képtelenség s ugyancsak oda jutottam, oda konkludáltam: *nekem ezt az értelmet, nekem ezt az értéket, nekem ezt a célt*, nekem egy szuperindividuális valóságba, nem oldalvást a kultúrában, nem lefelé a történelemben (mert az csak múlt), hanem *egy felettem álló valóságba kell helyeznem!* A mai beszédemnek a célja az, hogy én most arról akarok gondolkozni: ezt a valóságot, hogy kell stilizálnom nekem, hogy ebbe a valóságba milyen tartalmat kell bele – mit mondjak – teremtenem, benne okvetlenül feltalálnom, hogy *igazán megnyugodjam*, és hogy lelkem életem egyensúlyát és életem világának acélos tengelyeit megtaláljam és a sarkokat, amelyekbe azután belekapaszkodva *megálljak, küzdjek és győzzek*.

Az első gondolatom erre nézve ez: a valóság, amit öt betűvel úgy neveznek, hogy Isten; Isten, az a valami, az a transzcendentális valami, az nekem okvetlenül nem lehet csak egy

objektum, tárgy, dolog, hanem annak kell lenni egy *szubjektumnak*, élő lénynek. Az *nem lehet* valami, *valamim*, annak kell lenni *valakinek*, *valakimnek*; annak kell lenni valakinek mint életnek, mint szellemnek, annak kell lenni valakinek, akivel lelkem kapcsolódjék. De a lelket nem akaszthatom én a plafonba bele, csak a kezemet akaszthatom a plafonba; a lelkemet nem akaszthatom a csillagokba, mert a lelket csak lélekbe lehet akasztani. A lelket csak életbe lehet beleágyazni, a lelket csak élő milióbe lehet beleereszteni; következésképp annak kell lenni valakinek, akivel én viszonyban álljak, viszonyban legyek, viszonyban lehessek, aki az én igényeimet kielégítse, hogy én idegen ne legyek. Mert az nekem nem elég, ha édes apám, édes anyám elpusztul; és nem elég, hogy nekem feleségem, jó barátom meghal, ez csak valami mellékes funkció, hanem *nekem* az én lelkivilágomnak, ennek az *érző öntudatnak*, ennek az egész végtelenséggel élő *szubjektív öntudatnak* kell, hogy valakije legyen, akinek szemébe nézhet szemmel, akinek lelkében olvashat lélekkel, szívébe átömölhet szívvel; nekem, ennek a valóságnak kell valakiéneknem, aki oly közel van hozzám. Mert ez a magyar föld csak azért hazám, mert ez valakik által taposott, valakik által vérrel öntözött föld és milió, akik hozzám közel álltak. Azért van nekem hazám, otthonom, mert van ottan valaki, aki velem együtt érez és csak ebben az együttérzésben van igaz élet. A szolipzizmus, magányosság, elhagyatottság, nagy idegenség, a nagy világ, az nem haza, az nem ház, az nem otthon, az nem élet. Testvérek, nekem azért van öntudatom, hogy az ne egy örök sötétségben, a hidegség, az elhagyatottság sötétségében merüljön el. Nekem nincsenek azért életigényeim, amelyekkel végre is mint ekékkal felszántsam ezt a cudarnak mondott világot, hogy legyen paradicsom belőle; nem azért, hogy mint egy remete, mint egy bolygó zsidó, átkozott Ahasvér keringjek Ahasvérek között, idegenek között; nem erre való az élet, lélek, öntudat. Testvérek, én kitapogatom a lelkem igényei szerint, hogy annak valakinek kell lennie; valakinek és erre nézve mondja oly felségesen az evangélium, hogy az: az én *atyám*. És ez a szó, hogy „Mi Atyánk”, nem csak, hogy mi Urunk és mi Caesarunk, hanem mi Atyánk, az a lélek-szövedék, a szív-egybeolvadás, az az intenzív, kimondhatatlan, kifejezhetetlen közelség, az az azonosság, az a vér, lélek, életközösség. Nézzétek, ez van ebben kifejezve. Azért folytatja és követeli tőlem, hogy nekem gyermeknek kell lennem: „Hogyha nem leszték olyanok, mint kis gyermek, nem mehettek be a mennyeknek országába”; magatok számára nem találjátok meg hazátokat, nem találjátok meg otthonotokat, nem találjátok meg a megnyugvástokat. Ha hidegek vagytok, ha ridegek vagytok, becsapjátok előtte az ajtót; ha nem akartok gyermekdedek lenni, ha nem egy édes atyán függő gyermekek, ha nem akartok olyan anyások, gyermekdedek, Isten gyermekei lenni, akkor nem találjátok fel hazátokat. Lehetek tudósok, lehetek zseniális, égbetörő szellemek, lehetek akármilyen foglalók és feltalálók, de a zenét fel nem találjátok, amelytől rezonál a lélek; azt a stílust, azt a hűrt meg nem pengettétek; azt a kulcsot, mely Isten országa ajtajába való kulcs, meg nem találjátok.

Mélyen tisztelt Uraim! Evvel a hittemmel világítok én magamnak, ebből a hitből, lámpásból nem fogy ki az olaj. Az az olaj kifakad az agyamból, a lelkemből és ez világít nekem. És azért természetes, van nekem tudományom is, és ezt nagyon tisztetem; és van művészetem és rendkívül becsülöm; és rajongója vagyok a kultúrának, de tudjátok, *az én arcom, az én típusom, az én stílusom, az én rasszom az istengyermekségnek rassza*. Az a faj, amely hinni tud, amely szeretettel tud csüngen, nem nagy sötétségbe indul bele, nem nagy ridegségbe ütközik, hanem az a végtelenségben egy Atyát talál. Egy híres protestáns tanár Berlinben azt mondta, hogy a kereszténységnek három jellemző vonása van; az egyik: Isten atyasága. Hát ezt igazán eltalálta. Ez pedig nem Deus ex machina, hogy kifocamodott a gondolat és rávágódott a vágányra, nem az emberi gondolatoknak csak fantoma, agyréme, hanem ezt nekünk Isten hozza, Isten hozza, Isten hozza! Ezt nekünk Jézus hozza! Das ist die Gabe des grossen Gebers! Ez a nagy adakozónak nagy adománya, és annak a kis elfogadónak nagy boldogsága, ha ezt alázattal veszi, és hogy ha magát abban feltalálja és azt mondja: te, te, hiszen igazán ez kell nekem, voltaképpen ez kell nekem!

A filozófiában is a sollipzismus, önzés utóvégre is egy vakmerő, egy erőszakos és magát az emberi ész minden kontradikcióba, ellenmondásba belekergető *ötlet*; de az érzések szerint teljesen meg nem állja helyét. Nekünk isteni gyermekdedség, isteni atyaság, belsőleges intimitás, közvetlenség kell, ezekből a meleg szívekből, ezekből a meleg lelkekből keletkezik a tavasz, nem ilyen tavasz, mint amelyik visszatartja az egészséges fejlődést, amely elnyomja az egészséges fejlődést, hanem olyan tavasz, amely kifakasztja mindazt, ami szép és nemes, hogy formát öltjön, hogy színesedjék; illatot lehel bele, amely nyitogatja a fejlődést. És azért, mélyen tisztelt Uraim, az ember lehet akármilyen nagy ember és akármilyen nagy tudós, azért ne feledkezzen el gyermekdednek lenni és így alázatosnak lenni. Hát hiszen, azt mondják, a tengerrel szemben alázatosak vagyunk, a csillagos éggel szemben alázatosak vagyunk, de ez még nem az igazi, mélységes alázat. Mert hiszen az ember úr a tengeren, építhet dreadnoughtokat és tengeralattjárót és a csillagos égbe is beletúrhatja magát az ő matematikájával, az ő asztronómiájával; de a fő és legfontosabb funkció az, hogy beletalálja magát a végtelenbe gyermekded bizalmával, hajlékonyságával, egyszerűen mint tiszta zenével és azt mondja „Uram, én hiszek benned, Uram, én imádlak téged, Uram, én vágyódom utánad, Uram, én megfogom a kezedet, Uram, én szeretlek; ismétlem: bárhova kalandoztam el a művészetben veled szemben csak úgy mint tudományban, úgy érzem magam, mint gyermek.

Ezt a nagy szellemi kultúrát, ezt kell a modern embernek is elérnie. Lássák mélyen tisztelt Uraim, minden ami nagy, az voltaképpen naiv; minden, ami zseniális, az naiv; ami naiv-nativum, az pattanik, az fakad, az születik. Ami nem csinált, nem foltozott, összeenyvezett, hanem ami adódik, úgy lesz, az zseniális. A religiónak kell ez a naivitás, de ez a naivitás egy felséges dolog; ez nem gyermekesség, de gyermekdedség, mint szellemi fölény, mint erő; és hogy az ember ezt a szent hitet, jézusi hitet gyakorolja. Én úgy imádkozom, mint 13 éves koromban, abból a kis könyvből (nemcsak a breviáriumból), mint ahogyan engem akkor tanítottak; és én úgy látom, hogy ha száz évig is élnék és nem tudom, mi válna belőlem, ez nem változnék meg bennem! Nem változnék meg ez: ez a tűz nem hidegül el, nem lohad le, ez a lámpa ki nem alszik, az olaj benne el nem apad; ez mindig úgy van. De kár, hogy az emancipáció azt gondolja, hogy a naiv hitnek érintetlenségéből fakadó tavaszias hangulatból és tartalmából kell kinőnie, hogy erős legyen, hogy világggyőző legyen. Nem igaz, nem igaz! Ez az igazi stílus: a szentségekhez járulni, a bűnt szívből megtagadni, azt a hitet, törvényt megtartani s mindig azt gondolni: én ezáltal belém szövött értékeket, energiákat raktározok el. Nekem ezt a valóságot, ezt a szuperindividuális végtelenséget úgy kell kistilizálnom, kitapogatnom az én szellemi, lelki érintetlenségemmel, mint: mint jót. Hát hiszen az atyában már megvan a jóság, de az atyában inkább a vér intimitása, az érzés és a lélek közelsége van pointírozva. De ez nekem nem elég, főleg, ha ezt a nagy világot látom és látom azt, hogy ide isteni jó be nem fér, látom hogy, hogy az olyan, mintha valami nagy tárgyat beleteszek egy kis tokba és az azt ki fogja szakítani. Az emberek tele vannak például a gondviselésbe vetett kételyekkel, vagyis ők nem hisznek a *győzelmes jóban*, hanem ők hisznek a *hódító rosszban*. Ők abban hisznek. Nekem arra kell iparkodnom és az evangélium arra segít engem, hogy én higgyek a győzelmes jóban, hogy én az isteni gondviselésnek vonalait mint parabolának vonalait ne csomósítsam itt össze; annak az ágait ki kell húznom. Már pedig, mi lesz az emberből, ha nem hisz a jónak a győzelmében? Minek legyen valaki jó, ha benne kételkedik? Honnan veszem én az én reaktív, ruganyos temperamentumomat, hogy rossznak ellenálljon, hogy ha a rossznak homlokára nem látom rásütve a *szolgaságnak* a bélyegét? Nekem hinnem kell, hogy a jó győz. De hát Istenem, hol látom én, hogy a jó győz?

Mélyen tisztelt Uraim! Képzeljék el, hogy valaki azt mondja kegyelmeteknek, hogy a ti atyátok tudta nélkül a hajatok egy szála sem esik le a földre, és hogy egy cserép sem esik le a háztetőről az ő tudta nélkül. Az annyit jelent, hogy a hajatok nem eshetik le a fejetekről, de a fejetek leeshetik a bárd alatt; de mikor a fej leesik, akkor is egy *biztos győzelemnek az üteme*,

ez az esés; egy erkölcsi győzelemnek, egy erkölcsi jónak, amely bennetek, általatok érvényesül. Nektek kell jónak lenni. A szikla nem lehet jó, sőt testvérteteknek a vére sem lehet jó, az úgynevezett testvérteteknek, vagy ellenségteteknek ösztönös pszichéje nem lehet jó. A vas nem lehet jó. Jó semmi sem lehet, jó csak a lélek lehet. Következően a jóság e földi teremtmények között sehol sincs, csak az ember lelkében; ott van a jóság. Következően én hiszem azt, hogy az én lelkem kapcsolatos ezzel a végtelen jósággal, aki Isten, és hogy én vele vérrokonságban vagyok, és hogy következően mi majd a világon úgy átevezünk, hogy hajam szála is leeshet, a fejem is leeshet, de nem a győzelmes jónak a tudta és érvényesülése nélkül! Nektek ezt hinni kell! Ha ezt hiszitek, akkor ti krisztusi világgyőzők vagytok; akkor megérezitek azt, hogy a Krisztus a keresztfán azt mondta: „Én Istenem, Én Istenem, miért hagytál el engem”, de tedd hozzá: én nem hagytalak el tégedet, én mindig ragaszkodtam hozzád, és a keresztfán is úgy megyek át, mintha az édes atyai ház küszöbét lépném át; Atyám a te kezébe ajánlom lelkemet!

Mélyen tisztelt Uraim! Nézzék, ugye energia: az ellenállás, rugalmasság, temperamentum, psziché, erő, erkölcsi erő. Hát Istenem, amikor én ezeket a tényeket lelkembe átveszem, akkor én is leszek olyan. És ezek erejével vagyok igazán ember, aki felszerelem magamat egy ilyen nagy hit erejével, a bizalom erejével, mert az ember csak nagy hit által lehet buzgó életű. Én ezt hiszem. „Mondjátok engem bolondnak, mondjanak engem eszelősnek, fanatikusnak, hisztérikusnak, akárminek, én csak azt mondom nektek, bízzatok bennem, mert legyőztem a világot. Jézus így beszél. A világot nem győzheti le az ember az utcán, nem győzheti le az ember a világot a parlamentben, nem győzheti le még a zsinaton sem, ha volna; nem győzheti le a világot az ember a szószéken: az ember a világot legyőzi *önmagában*, az Ő nagy hite, rendületlen bizalma, morális bizalma által! Ez az az eke, ez forgat hantokat, generációk számára felséges, termékeny földben és ennek a sziporkázása, ez az a mag, amelyről megint azt mondja a szentírás, hogy kiment a magvető és vetette ezeket a magokat. Búzát vetett? rozsot vetett? mit vetett? *Vetette az élet, vetette a hit, bizalom erőmagvait!* De tudjátok, mik ezek a barázdák? Ez nem magyar föld, sem az ázsiai föld, semmiféle kozmikus föld; a barázdák, az agykaréjok, a szívnek kamrái, az emberi kedélynek a rétegei és az ő titokzatos világa. Az Isten úgy áldjon meg engem, hogy ezt mindnyájan megértsék, mélyen tisztelt uraim, mert ez óriási nagy kegyelem. És tetszik tudni, az ember nagy lehet csak *önmagában*. Másképp még a világ előtt sem lehet nagy; mert aki másképp a világ előtt nagy, az esetleg törpe fráter. Az ember csak *önmagában* lehet nagy és pedig ilyen elvek és belső, szent, nagy, belsőségek által! Az evangélium azt tanítja, hogy az Isten országa bennetek van. Hogy az az Isten országa milyen, arról folyton beszél nekem az evangélium parabolákban. Olyan kicsiből kieredés és naggyá növekvés; az egy elásott kincs, egy fel nem ismert gyöngy, – ezek mind parabolák. Hanem a valóságban Isten országa: nagy hit, abban a felséges atyában, aki az enyém és egy felséges bizalom, abban a jóságban, amelyben én vagyok a vérrokon, és amely bizalom mindenesetre meg fog valósulni.

Ezzel összefügg azután a harmadik: Hogy nekem azt az édes Atyát, azt a legédesebb Atyát énnekem, azt a legjóságosabb jót magammal szemben nem valami hideg, valami nem bánom, nem törődöm viszonyba kell gondolnom, hanem hogy Ő engem elevenítő, engem folyton villanyozó, az Ő erejét velem közlő, az Ő szellemét mintegy tenger hullámát rám zúdító tényező, vagyis Ő az én erőm. Az Isten az én erőm. Ha én olyan szoknyás gyermek vagyok, aki az Isten kezét fogom, ha atyás, anyás gyermek vagyok, aki mindig naiv, a hitnek naivságában; ha én olyan bízó, a jót szeretettel kultiváló, a jónak érvényesülésében soha egy percig sem kételkedő, tántoríthatatlan hívő vagyok, akkor Isten az én erőm.

Mi az az erő, amit ő nekem nyújt? Az az erő megint nem viszony, nem tudom miféle földi erő. Az az erő az én érzetem, hogy én az Ő nevében elbírom, az Ő nevében legyőzök minden nehézséget. Mert nekem *misszióm van* arra, hogy én győző legyek. Mert én isteni rassz vagyok, „genus divinum”, a nagy apostol szerint. Én bennem megvan az a nagy bizalom,

hogy a rossz világot legyőzöm az által, hogy a jót érvényesítem önmagamban. Ezzel az érzettel, „transgrediar murum”, megyek a falakon, bástyákon keresztül. Az élet nagy nehézségeire vonatkoztatva így kell nekem ezt gondolnom. Én tehát az én karomat acélozom, csengő, erőteljes, pengő, ruganyos energiává fegyelmzem, nevelem, tréningbe helyezem magamat. Én azt tudom, hogy Isten nekem erre erőt ad. Felséges dolog az abban a regényben, amit Sienkiewicz írt, ahogyan Ursus viselkedik. Hát jön a bölénybika és azzal Ursus áll szemben. És súgja neki a bárány Jézus, az isteni Bárány, mintegy bégetést hall, hogy fogd meg szinbál szarvát és csavard ki a nyakát. És belesüpped az ember a bikával csülökig a homokba és kitekeri a nyakát egy nagyobb, egy inspirált erőnek az energiájával. Így kell küzdenem nekem, így győzők én is!

Mélyen tisztelt Uraim! Kegyetek, akik az életben állnak és látják, hogy az ember elkopik, hogy ez emberről az idealizmus úgy kopik, mint egy régi rosszul aranyozott kávéházi ráma annak a gőzében és füstjében. Kegyetek, akik azt úgy érzik, hogy a világ hogy *eszik* életet, ideált, hogy hogyan *falja, emészti* a legjobb erőket, kegyetek elhiszik azt, hogy ha valaki igazán erős akar lenni, naiv hitével inspirált legyen az ő erejében. Ezt én kegyelemnek nevezem. A kegyelem belénk nyúló isteni erő; nem jön felülről (ebben az értelemben, az Isten nincs fönt); nem jön alulról, hát honnan? Belülről! A szellem csak szellemmel érintkezik. Evvel az erővel az emberiség képes legyőzni nagy nehézségeket. Hanem tetszik tudni, ez olyan individuális egyéni és nem tömegtréning. És ezt én úgy érzem, például a prédikációban, mikor látom a tömeget minden társadalmi fokból változó kulturális képzettséggel, azt a nagy tarkaságot, hogy milyen nehéz ott elérni valamit, mikor ezek mind individuumok, személyek, egyének s a tömeg miatt hozzájuk az ő egyes lelkük nyelvén nem szólhatok. Hisz ezeket az érzeteket mind ki kell dolgozni, ki kell tapasztalni előbb. Ha az ember művelt emberekkel áll szemben, tapasztalhatja, hogy ezek sokkal könnyebben rávehetők a fentiek befogadására. Nektek imádkozni kell, nektek az Istentől merített energiára van szükségetek; ha ez meglesz, mindent megálltok, minden harcot és mindig győztök.

Még csak egyet záróul. A hétéves háborúban olvastam, hogy volt Nagy Frigyesnek egy pompás tábornoka, aki hívő katolikus volt, úgy hívták Schmettan. S mikor Sziléziában az ágyukat rossz úton húzták fel és a király oda menvén és tréfálkozni akarván tábornokával, megkérdezte: „Also, wann hat er gebeichtet?” – Mikor gyónt? – Gyakran szoktam, felség! Ez volt a felelet. Én nem vagyok király, nem vagyok tudós, de azt tudom s mondhatom magának, én addig vagyok jó tábornoka, míg nagy hit vezet engem, és addig vagyok hű szolgája, míg ez a rendületlen isteni bizalom éltet és van bennem, és addig fogok megállni a helyemen, míg isteni szeretet lüktet bennem. Erre elment a királynak a kedve a gúnyolódástól s azt mondotta: „Also das glaubt er?” Er hat ein reines Blut. General, Sie sind ein glücklicher Mann, bleiben Sie dabei. – Tehát ez az ő hite? Tiszta vére van! Tábornok, ön boldog ember; őrizze meg azt magának! – Azt kívánom, hogy mindnyájan a ránk bízott ügynek, zászlónak hívő, becsületes, boldog katonái legyünk!

Harmadik beszéd. Kapcsolódás az igaz, való, élő Istenbe

Mélyen tisztelt Uraim! Chamberlein, akiről a múltkor megemlékeztem, sajnálatát fejezi ki, hogy a szellemi életben oly erőteljes kristályforrások, amilyen a vallásosság, a kor törmelékeivel valamiképpen el vannak temetve, és reméli azt, hogy egy tisztultabb felfogás, mélyebb behatolás, rásegít majd minket arra, hogy ebben nem valami bigotteriát, nem valami történelmi csinálmányt, nem valami ideálokkal való megterheltséget, nem valami inficiálódást nézünk, hanem mind szilárd szellemet és erőt fogjuk fel. Már most ez a

dicsőséges élet formális apostolságot képvisel és teljesít, mikor a modern kor életének figyelmét nem hosszú prédikációkkal, hanem úgy, az elevenek elevenre való rátapintása és úgy a közvetlen megézésnek az energiájával felhívjuk a modern embereket, hogy nézzétek, ez kell nekünk, erről nem szabad lemondanunk, ezt meg kell ragadnunk, ebből kell élnünk. Ne féljete, ezáltal nem kevesebbek, de többek, nem gyengébbek, de erősebbek lesztek. II. Vilmos császár valóban apostoli missziót végez, mikor felhívja a figyelmet arra, hogy nem hosszú prédikációval, hanem istenfélelemmel átítatott lélekkel, keresztény hittel kell végeznünk kötelességeinket, és ha így élünk, nem leszünk kevesebbek, hanem tartalomban, erőben többek; nem leszünk gyengébbek, hanem erősek. Milyen gyönyörű program a mondása: „Der einzelne, wenn Gott mit ihm ist, ist immer in der Majorität.” Az egyes ember, ha úgy áll is egyedül mint az ujjam, ha Isten van vele, mindig többségben van. Minden esetre ez egy felséges kijelentés. Hogy az ember ezt úgy megérezze, megérdemli, hogy belehatoljon, hogy belemerüljön, hogy az ember ebből a forrásból töltekezzék, hogy ebből a forrásból megrészegüljön; megérdemli, hogy benne elmerüljön. Hát tegyük meg ezt ebben a szentelt órában, amelyben én is a lelkemből meríték és a kegyetek közös érzeteiből és érzéseiből és mondhatnám életközösségéből veszek momentumokat, mert hiszen mindnyájan egy modern világban élünk! *Arra szeretnék ebben az órában rámutatni, hogy a mi vallásosságunk tényleg erő, élet, tisztaság, acélosság, ruganyosság, kitartás, hűség, győzelemre hivatottság és végleges győzelem, mert ennek így kell lenni.*

A tegnapi előadásomból idekapcsolom azokat a gondolataimat, amelyekben kimutattam azt, hogy nekem az a szuperindividuális, felettem álló, megsejtett, meg nem érzett, *valamik* éppen szívvel elfogott, de az ész kategóriáival le nem fogott *valóság nem lehet valami, hanem annak kell valakinek lenni.* És az írás a maga egyszerűségével nem sokat filozofálva, azt mondja: Deus verus, vivus! igaz, való, *élő Isten!* Nem egy bálvány, akár faragva van kőből, fából, akár faragva van kategóriákból; nem egy séma, nem egy idea, nem egy lenyomat-ideál, hanem, hanem: vivus Deus, Deus vivus, az élet, az élő Isten. Evvel az élő Istennel szemben én úgy állok itt, mint egy kis funkció, vagyis függvény. Ennek a végtelen élő Istennek én valamiképpen, hát nem pantheisztikus értelemben, de theista, személyes Isten értelemben függvénye, szikrája, élő cseppje, hulláma vagyok és azt úgy mélységesen érzem, hogy függök. Hát hiszen, az ember érzi, hogy függ a földtől, mert húzza őt; érzi, hogy függ a naptól, mert élteti őt, hogy függ a kozmikus környezettől, mert ez a mi miliónk.

Hát mélyen tisztelt Uraim, ennek a szellemi világnak is vannak ilyen kapcsolatai és *ez a szellemi lelki függvény: az én vallásosságom ez az én kapcsolatom az élő Istennel, ezzel az élő léttel és végtelenséggel, eleven valósággal.* Én úgy érzem magamat, az Istennel szemben, mikor hívő ember vagyok, mint ahogy a földdel szemben: gravitálok rá. Én nem azt mondom: kicsi vagyok, mi gondja van rám az Istennek? Hát az a homokszem nem gravitál-e föld felé? Hát az a kis pehely nem gravitál-e föld felé? Hiába, a végtelen azért végtelen, hogy ne legyen előtte kicsiny semmi. A kicsiny azért kicsiny, mert nagy neki valami; a végtelen azért nagy, mert semmi sem kicsiny neki. Minden gravitál, mint ez az asztal; ez a terítő, ez mélyen tisztelt Uraim bele van kapcsolva matematikai pontossággal a világ közepébe; az én lelkem pedig be van kapcsolva az élő Isten lelkébe. Az a kis fűszál, ami majd itt serken, az a lomb végig, végig az erdőkön, amely bontakozik, az mind a nap kegyelméből él. Ne mondja senki annak a fűnek: Téged a marha tapos, te nem vagy a naphoz való, ne mondja senki! Azt kell mondanom: Te útszéli árokban fű és gyepe vagy, akármi vagy, *élet vagy;* Te neked ahhoz a 140 millió kilométer távolságban fekvő erő és életforráshoz közöd van, te oda való vagy, te oda való vagy!

Nézzék, mélyen tisztelt Uraim, milyen erő ez nekem, szegény embernek! A fű nem érzi, hogy a napba való; az ember, ha vallásos, megérzi, hogy a végtelen Istenbe való. Az én vallásom olyan valóságos obszesszió, megszállás; én folyton le vagyok kötve, én folyton függök, én nem veszem ki magamat, sőt ha ezt eleven öntudattá ébresztem magamban, akkor

vagyok hívő, vallásos ember. Also der Einzelne ist immer in der Majorität; wenn mit ihm Gott, wenn er in Gott ist, so ist er in der Majorität. *Az ember mint egyén is mindig többségben van, ha Isten vele, ha az Isten benne van!*

Természetesen, mélyen tisztelt Uraim, engem egy cseppet sem zavar az meg, de elhiszem, hogy az embernek ezt át kell dolgozni, intellektuális munkával, hogy például ez a vallásos alap, ez változik, hogy ez elváltozik. Nekem az a felfogásom: ószövetség, újszövetség, Krisztus, apostolság, anyaszentegyház, oly lelki elrétegezés, szükséges egymásra következés, akárcsak a paleozoikus, kréta, kőszén, kristály, tertiár, quarter korszakok, modern világ; de avval a különbséggel, hogy *a föld egy immanens szükségességgel*, magából fakasztja az új világképeket, új zónákat, geográfiákat, ellenben az emberiség szellemi történetében az *immanens isteni szellem*. Az fakasztja a prófétákban, víziókban, meglátásokban, megérzésekben, az ő egyszülött Fiában, földi szükségleteinkhez viszonyítva az ő teljesen leleplezett isteni képét. *És én mindebből élek*. De ezt úgy veszem; mert hát ugye én „nicht nur einzelnes”, nemcsak egyén, hanem társadalmi lény is vagyok.

Egy apostoli korszakban élő kereszténynek más világnézete volt, mint nekem, már úgy a külső világról. Egy középkori embernek más világnézete volt, mint nekem. Még a múlt századnak is más volt a világnézete, de azért az az én hitem a maga radikális, gyökszerű, *oszlopos, tételes, dogmatikus alapjain megáll*; ezeket az én fogalmaimat pedig szépen tele szövöm, azokkal a majdnem azt mondhatnám támfalakkal támogatom ezt a hatalmas dómot. Uraim, engem nem fészélyez a leszármazási teória semmit. Engem egy cseppet sem fészélyez a modern biblikus kritika. Én azt tudom, hogy a biblia is tele van történelmi elemekkel, én azt is tudom, hogy a Jézus képe, azaz a felfogás róla, nem ahogyan Ő létezett és létezik, hanem amilyen képet *az emberek maguknak* alkottak, az is történelmi lehet, hiszen másként gondolta el Krisztust Szent Pál, Szent Ferenc, másként gondolta Szent Terézia. De ezek szubjektív egyéni történelmi stilizációk; *ezek nem a dolog lényegének és mivoltának a megváltozásai vagy tagadásai*. És mélyen tisztelt Uraim, erre azért van szükségem, és ezt különösen kiemelem, mert én jól tudom, hogy *a modern embert sok mindenféle befolyásolja*: a különböző sajtótermékek befolyása alatt állván, sok részleges, egyoldalú értesülést vett. Azért szükséges egy olyan összefoglaló egésznet bemutatni, felfogni; szükséges, hogy meglássuk a maga egészében, a maga genetikusan leszármazási összefüggésében, amikor megint *én úgy vagyok, mint akár a Kopernikus előtti keresztény*, mert az *én keresztény istenhitem lényegében nem változhatik, nem változott*. Abban a geocentrikus, földközponti felfogásban én akár úgy vagyok, mint az a modern keresztény a heliocentrikus, napközponti fogalmakkal; *ez rajtam semmit sem változtat*. Én azt nagyon jól tudom, hogy az Isten adja magát nekem a történelemben, hogy a történelem az Isten képének a revelációja, megnyilatkozása, leleplezése, hogy ezekben egyre többet, egyre jobbat látok és azért megállok szépen a helyemen és örülök, hogy itt vagyok és azt mondom: hála Istennek, hogy ezt így fogadhattam, hogy voltak olyan intézmények, amelyek által én hozzám eljuthatott az élő forrásnak vize, mint a kanálison át, s eljuthatott hozzám *ez az élő víz*. A modern embernek a hite akkor legerősebb, hogyha a modern kultúrának magaslatán, a modern kultúra igényeivel szemben bele tudja állítani ezt az óriási *eredeti erőt!* Azt is képzelem magamnak, hogy lehet azt a karlsbadi forrást márványmedencékbe foglalni, lehet annak kulturmiliót teremteni; de mikor IV. Károly császár előtt ott csak mohos volt a patak folyása és mohlepte kövek között csörgedezett a karlsbadi forrás, Károly előtt, mikor nem úgy hívták, akkor is ez a forrás volt, a *lényeg* nem változott. És bárcsak ez maradjon mindig, hogy ki ne fogyjon. Éppen úgy az én kereszténységem a legmagasabb kultúra foglalatában az ősi kereszténység eleven forrásának a vize s a modern kultúra igaz jelesei ezért meg nem vetik; sőt örülök neki, hogy úgy megbecsülik, intézményekkel, kulturvímányokkal óvják, védik.

A második gondolat: szemben állok Istennel, mint jóssággal. Ez a valaki okvetlenül jó nekem, következőleg jóssággal állok szemben. Minek kell már most nekem lennem ezzel a

jósággal szemben? *Befogadónak kell lennem!* Ez a befogadás két nagy etikai belerkölcsi adattal történik, ti., hogy észreveszem, azaz *öntudatomra jut, hogy én szabad vagyok, 2-szor észreveszem, hogy felelős vagyok.* Én annyiban vagyok szabad, amennyiben felelős vagyok, és azért vagyok felelős, mert szabad vagyok. *És annyiban leszek a kulturszabadság magaslátán, amennyiben finom öntudatosságom, lelkiismeretességem, felelősségérzésem lesz. Az én vallásosságom finom felelősségérzet az étellel és feladataival szemben.* Megint csak azt mondom, hogy ahogy ki van dolgozva a világban Istennek magva és ahogy folyton fejlődik (és a fejlődés gondolata a legfelségesebb isteni gondolat nemcsak gondolat, hanem valóság), épp úgy a mi szellemi, kulturerkölcsei, életbölcsesei világunkat, ennek fejlődését tisztán *a felelősség finomságával mérem. Akarunk előkelők lenni, legyünk felelősek; akarunk egész emberek lenni, érezzük a felelősséget, akarjuk önmagunkat nagyoknak tenni, azt csak nagy és finom felelősségérzet árán tehetjük meg!*

Már most, mélyen tisztelt Uraim! az embernek fáj a szíve, ha meglátja, hogyan rontja el az ember maga magát és hogy ez a háborús milió, ez a *modern barbárság* (mert hát igazán tele vagyunk barbársággal) minden téren, nemcsak a harctéren, *az erkölcsnek a joggal való ütközése, a kétféle erkölcs, a vallás nélküli erkölcs,* szóval minden *barbár* kinövés és felfogás érvényesítésével. Megesik az embernek a szíve azon, ha látja, hogy hány emberélet romlik meg, foszlik, korhad, rothad; hogy milyen szomorú és szerencsétlen társadalmi miliós benyomások alatt áll rendkívül sok ember és ebből nem bírja magát emancipálni, polipkarjaiból kiszabadulni. A legtöbbször a szokások gipszlenyomatai, vagyis átvett, másoktól levetett, átöröklött transzcendentális eszmék szerepelnek élő, eleven, friss tartalomtól duzzadó gondolatok helyett, és ezáltal az egész élet olyan mechanikus, kézműves, gépies, olyan rabszolgaélet! Az egész világ nagy fogház is, gyár is, ahol rengeteg sok energia, erő fejlődik, *de benne célt a jó nem talál.*

Hogyha én igazán vallásos ember vagyok, és én ilyen akarok lenni, akkor nekem arra kell törekednem, hogy ezt úgy mélységesen átérezzem: *a te vallásosságodért ember, a te jellemedért, a te értékedért felelős vagy, és te teremtetted meg magadat és a te értékeidet, te...!* De hát nem az Isten teremt minket!? A természet, fizis szerint igen. De azért senki sem szabad helyettem, még az Isten sem, ha én nem vagyok szabad. Senki sem felelős helyettem, még az Isten sem, ha én nem vagyok felelős. Senki sem élhet helyettem, ha én nem élek; következésképpen nekem kell ebben az értelemben megteremtennem magamat.

Neveljünk, mélyen tisztelt Uraim nemzedéket, amelynek a pátosza, amelynek szenvedélye: *én felelős lévén önmagamért, magamat el nem rontom, le nem fokozom, el nem vakítom, el nem keserítem, hanem csinálom magamból értékes embert!* Ezt akarja az Isten! Az evangélium tele van ezekkel a kovászhatásokkal – ha szabad ezt a szót használnom – inficiálódásokkal, értve ezt a szót jó értelemben! Tele van a csírákkal, az életnek a csíráival, a finom felelősségnek, a szabad akaratnak, a hűségnek, a bátorságnak, a kitartásnak elemeivel, indítóival, momentumaival és evvel áll szemben a *szokásos* rossz. Például: a társadalom blazírtsága, nemcsak szemben áll, hanem rajtunk, lelkünkön fekszik. Milyen óriási erő és tudat kell hozzá, hogy kimossuk a szemeinkből ezt az elhomályosító fátyolt és sötétséget. Mikor Dantét Vergilius fölvezeti a pokolból a purgatóriumba, azt mondja neki: mosakodjál meg, mert te ugyan azt gondolod, hogy szemed tiszta, de aki a pokolt látta, az okvetlenül piszkos, még öntudatlanul is az, és annak a lelkébe bele van szöve a pesszimizmus, a lemondás, a bizalmatlanság, a hűtlenség, a gonoszság, amit látott. Jaj, mélyen tisztelt Uraim, milyen felséges egy pszichológia, lélektudomány ez! Ha az ember mennyországot járt, akkor szeme tiszta, ha a pokolban jár, akkor piszkos! *Ha az ember egy blazírt világot jár, szeme, lelke is tele lesz blazírtsággal; ha az ember tiszta, nemes légkörben él, akkor mindenesetre maga is olyan.* De hát azt akarom, hogy az emberben a felelősségérzete finom legyen és kimossa magából azokat az infekciókat, az átvett beteges csírákat, azokat az élettompító benyomásokat, és azt mondja: én mégis csak hiszek az Istenben, hiszek a szabadságban,

hiszek a felelősségben, és akarok igazán jó ember lenni! És az nem azt jelenti, hogy sikereim lesznek, nem annyit jelent, hogy pénzem lesz; nem annyit jelent, hogy karriert csinállok; nem annyit jelent, hogy a világban hova fogom felküzdeni magamat, *hanem annyit jelent, hogy nekem egy krisztusi, tiszta, nemes öntudatom lesz*, hogy amit bennem hordozok, azért az Istennek a szemébe is nézek! *Ez a legfelségesebb vívmány, amit az ember magában hordozhat, és amit az ember elérhet.*

Mélyen tisztelt Uraim! Hát nekem evvel a jóval ebben a viszonyban kell lennem; nekem ezt meg kell kívánnom, miután tudatában vagyok annak, hogy lesz sok mindenféle, ami evvel ellenkezik. Reagálnom kell tisztátalan öntudat-tompítás ellen, életsorvasztás ellen; és erre a reagálásra, gerinces ellenállásra; harckészségre igazán soha sem volt annyira szükség, mint a mai miliőben, nem is a determinizmus, akaratbénítás miatt, hiszen végre is: *absztrakt filozófia, szellemtelenség, önzés, nem a hadak útja, hanem* – pardon, – *marhacsapás*, ahol ma az egész emberiség jár. A jó széles magyarországi falu útja tele van unalommal, porral, sárral. Ha az eső esik, sárral van tele; ha száraz idő van, porral van tele; ha sem nem sáros, sem nem poros, akkor legalább is unalmas. Ezen az úton megszállja az ember lelkét az életunalom. Ezen az úton én is agyonunom magamat az élet ürességétől, én is ásítozó népség leszek az élet laposságától, én is olyan *szemtelen, kelleetlen, álmos, lajhár leszek: születtem, meghalok.*

A harmadik viszony, amelyben én az Istennel állok az, hogy *Ő az én Istenem!* Tegnap a harmadik pont szerint ennek az én Istenemnek *a segítő erő Istenének* kell lennie. Lehetetlen, hogy egy jóság indifferens, közömbös legyen. A jó ömlesztzi maga magát. Ha az Isten a jóság Istene, ez okvetlenül a tökéletes élet, életfejlesztésnek Istene, aki folyton ad és új világot teremt. Evvel a segítő erővel szemben mi lesz az én feladatom? Az én feladatom az lesz, hogy *nekem jól kell felhasználnom a kegyelmet*, vagyis az isteni benyomásokat; az a főladatom lesz, hogy magamat is be kell állítanom győzelemre, hogy én okvetlenül szintén a fejletlen alacsony öntudatlan típusokból majd a nemesebb élet magaslatára emelkedjem. *Nekem abban hinnem kell*, hogy én erre való vagyok, hogy belőlem igazán egy jó ember lehessen. Mert mit használ nekem, hogy én (ez a második pont) szemben állok az istenséggel mint jósággal, hogy van szabadságom, és hogy van felelősségérzetem, ha nem járna át engem az a mély meggyőződés: „*Du sollst, also du kannst*”. *Neked kell azt elérned, tehát el is érheted!* Amit az Isten, gondolt rólad nagyot, felségeset, das ist das Sollen, – ez az, amit neked kell – s jetzt kommt das grosse Wollen, – most jön a nagy, a tudatos akarás. Hogy én ezt tudhassam, és hogy ezt bírhattam, énnekem Istennel szemben egy olyan tapadóvá, alázatossá és főleg az isteni mértékek titkának, misztériumának a tisztelőjévé kell lennem. Das Geheimniss des göttlichen Masses. Az Isten mértéke, hogy az embernek mi való a nemi életben, elegendő a házasság, – az intellektuális életben és így tovább...! mert ezentúl minden mértéktelenség.

Az, hogy az embernek mi való a világból, az Isten mértéke. De ez tele van misztériumokkal, ez tele van titokzatossággal! ezt, tetszik tudni, *az ember csak úgy bírja, ha mélységes tisztelettel viseltetik a mértékek: törvények, parancsolatok iránt*, és ha nem lesz egy olyan extravagáns, és ha nem lesz olyan, aki érzi, hogy ő majd túlteszi magát mindazon, amit a bölcsesség hosszú évszázados gondolkodás alatt egészséges gondolkodással számunkra leszűrt, hogy nagyzási hóbortjában ő majd csinál magának külön kódexet! *Természetes, hogy ez a kódex egy firkálmány, sok tekintetben hamisítvány, rosszul sikerült plágium.* Ebből lesz némelyik pesszimista, másik optimista, ismét másik sem pesszimista, sem optimista, hanem középista! Egy harmadik azt mondja magában, hogy élni a világot, míg az ember győzi és bírja; aki bírja, marja; aki marja, az bírja etc. *Nekem* ezt a misztériumot, a *mértékeknek misztériumát* az isteni mértékek titkát, mindenből nekem mennyi való, *imádnom kell.* És ahogyan a hölgyeknek mondtam, úgy mondom az uraknak is: *nekem imádkoznom kell a tízparancsolatot*, nem recitálnom; nekem a törvényt nem vasbékónak, nem igának kell nézennem, nem vagyok marha; finom, érzékeny iránytűnek kell nézennem az Isten törvényét,

amely engem belekapcsol a legjobba, legfelségesebbe! Ezt csak akkor érem el, ha hitemmel és odaadással megtalálom az Istent. És azért különös, hogy azt mondja az Írás, a felséges Dávid zsoltára, hogy az Isten a hegyeket megveti, de a völgyekbe szívesen bemegy. Tetszik tudni, ott a kopárság, ott a szikla sivársága; abban nincs Istennek öröme. Az a hegycsúcs egy paphagónia az ostobaság és ostobaság hazája; aki ott fenn van, annak sem szép és kedves az! Az Isten megveti a sziklát, de szereti azt a termékeny, alsó völgyet, épp úgy azokat a lelkeket, amelyek úgy be tudják fogadni alázatossággal az Istennek nagy gondolatait; akik, tetszik tudni, amint ez a boldogságos Szűzről van megírva; aki azt mondja: *Istenem, a te igédet csak térden állva hallgatom és teljesítem!*

Az isteni mértékeket csak úgy fogadhatom el, hogy ha érzékeny, fogékony, lágy vagyok. Ilyen lelkek megkapják a felséget. *Mások, akik túl vannak mindenem, ami alázatos, misztérikus, akik már az utcán vannak, szívükkel, lelkükkel, világnézetükkel, azok nem kapnak semmit!* Akik szomjaztak, éheztek, azokat a Szűz Mária Magnificátja szerint eltöltötte; akik tele voltak, azok üresen mentek el. *Aki szomjasan jön az igazság felé, az eltelik, aki telten jön, öntelten, mert csak ily teltségről lehet szó, üresen megy el: üres kézzel, üres szívvel, üres fejjel, üresen, energiától üresen!* Hogy ha az ember ezt átérzi, megfogja, beleimádkozza magát, mélyen tisztelt Uraim, akkor alkalmassá lesz, hogy kedve is legyen az élethez, a kötelességtudásban és a közönséges napszamos életben. Hát hiszen akár hivatal, akár iskola, végre is társadalmi napszám. Rajta lesz, hogy evvel értéket nemcsak találjon, hanem értéket szedjen, biztosítson. *A felelősség, szabadság, erény, nagy odaadás, az Igének, Isten Igéjének testben, Jézus Krisztusban való imádása, ez gyöngyélet!* Akik ilyen emberek, azok, ha magasan, ha alacsonyan állnak, *Isten szemében*, következőleg a valóság fényében, prima qualitas, *elsőrendű nobilitás*. Egyik római prefektus mondja egyik vértanúnak, Agathának: te, te lány, mondd csak, nem szégyelled magadat, hogy rabszolgáknak a vallását fogadod el, noha római vagy? A lány viszont: mit beszélsz pretor?! A keresztényeknek az ő szolgaságuk többet ér, mint a római nemesség; mert ott a szolgaság nemesség; itt nálatok a szolgaság külszín és a nemesség igazán szintén flanz!

Azzal zárom be, mélyen tisztelt Uraim, ami szintén megragadta lelkemet, mikor hallottam egy magyar képviselőtől: mikor Mirabeau, a legnagyobb szónoki sikerét aratta, mikor a francia parlamentből mintegy tűzcsóvát röpítette szét a demokráciát, nemcsak Franciaországra, hanem az egész világra, akkor Malhaesar, volt miniszter gratulált neki. Erre azt mondja Mirabeau: „Ön ne gratuláljon nekem; én az egész szónoki dicsőségemet odaadnám egy napért az Ön életéből, amit élt; mert a maga élete a jellemnek, a felelősségnek, a hűségnek, a vallásosságnak, a tisztaságnak, odaadásnak élete. Én tudok beszélni, maga tud élni.”

Uraim, ha beszélni nem tudunk, éljünk! Éljünk igazán és nemesen!